

Мирјана СИМИЋ*

МЕТОДОЛОШКИ ПРОБЛЕМИ КОМПАРАТИВНИХ ИСТРАЖИВАЊА У ОБРАЗОВАЊУ**

Айсиракџи: У савременој стручној литератури постоји општа сагласност у томе да од 1960. године постоји појачан интерес за проучавање методолошких основа компаративне педагогије. Захваљујући утицају научно-техничке револуције проблеми методологије компаративних истраживања привлаче све већу пажњу компаративиста васпитања. Природа проблема компаративних истраживања је посебно сложена и чини се да истраживања и резултати истраживања отварају више питања него што нуде решења. Међу питањима која изазивају посебну пажњу компаратиста васпитања издваја се: дефинисање методологије компаративно-педагошких истраживања, односно испитивање односа између квантитативне и квалитативне истраживачке стратегије, проблеми у вези са разумевањем система метода компаративне педагогије, избором јединица за анализу, теоријско методолошке тешкоће, као и тешкоће у вези са утврђивањем еквивалентности и терминологији на подручју компаратистике васпитања. Бавићемо се дакле методолошким проблемима компаративних истраживања у образовању, ослањајући се на ауторе Душана Савићевића, Радивоја Кулића и Софије Врцељ.

Кључне речи: Компаративна истраживања, методолошки проблеми, квалитативна методологија, приступу према опсежности обухваћених проблема.

1. Теоријске основе компарација

Још од шездесетих година педагози компаративисти улажу напоре да што прецизније одреде појам и предмет компаративне педагогије. Ови покушаји нису кохерентни и зависе пре свега од теоријске концепције

* Истраживач-сарадник, Институт за српску културу – Приштина/Лепосавић, mirjana.bazic@gmail.com

** Рад је написан у оквиру пројекта *Материјална и духовна култура Косова и Метохије* (ев. бр. 178028), који је одобрило и финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

као полазне основе аутора. Компаративна педагогија покушава се одредити у ширем и ужем смислу. У ширем смислу

Ендерсон сматра да компаративна педагогија може бити дефинисана као унакрсно-културна компарација структуре, циљева, операција и достигнућа различитих образовних система. Дуго времена је компаративна педагогија била оријентисана на проучавање образовних система у две или више земаља, што је ограничавало њен појам и предмет. Тешкоће у одређивању предмета и данас постоје, јер је поједини аутори схватају као део друштвених наука, или као методолошки правац истраживања раздвајајући метод и науку. Без обзира на све тешкоће у њеном утврђивању, компаративна педагогија се не може конституисати као самостална научна дисциплина, јер она проучава један аспект феномена васпитања.¹

У савременој компаратистици васпитања присутне су различите класификације развојних етапа компаративног проучавања васпитања и образовања. Развојна динамика компаративног проучавања васпитања и образовања сагледава се на темељу резултата који су постигнати у теорији и пракси. У оваквом разумевању проблема могу се уочити четири етапе у компаративном проучавању васпитања и образовања.

1. Настанак и развој компаративног проучавања васпитања и образовања до 1817. године,
2. компаративно проучавање васпитања и образовања током 19. века,
3. компаративно проучавање васпитања и образовања у првој половини 20. века,
4. компаративно проучавање васпитања и образовања у другој половини 20. века.

Анализа развоја компаративних проучавања васпитања и образовања од настанка до 1817. године, указује да су у том раздобљу остварени скромни резултати. Али током 19. века долази до интензивирања компаративно-педагошких проучавања, која се односе на опис страних образовних пракси, што није дало очекиване резултате. Већ прва половина 20. века представља плодније раздобље у развоју компаратистике васпитања. У то време објављују се прве теоријске расправе из ове области, које подразумевају методолошке анализе, с циљем јаснијег дефинисања појмовног оквира компаративног образовања. Развој компаративних истраживања васпитања и образовања посебно је убрзан у другој половини 20. века. Продубљене су расправе о теоријским и методолошким проблемима које трају до данашњих дана.²

1 Душан Савићевић, *Компаративно проучавање васпитања и образовања (Теоријско-методолошки оквир)*, Институт за педагошка истраживања, 182-188.

2 Радивоје Кулић, *Компаративна педагогија теорија, системи, реформе*, Београд-Бања Лука, 2011, 38.

2. Приступи циљу и задацима компаративне педагогије

Компарација је веома значајан и неопходан инструмент сазнања. Интересовање и повећане тенденције компаративног приступа чињеницама васпитања и образовања на појединим етапама историјског развоја тесно је повезано са настојањима да се открију не само сличности и разлике у образовним системима, већ и унутрашња динамика и дијалектика процеса васпитања и образовања и њихових међусобних односа. У разради теоријско методолошких оквира компаративних истраживања васпитања и образовања суштински значај имају принципи на основу којих се врши избор објеката за упоређивање. То је кључно питање без кога се не може говорити о ваљаном компаративном истраживању васпитних феномена.³ Није случајно што савремени компаратисти васпитања велику пажњу посвећују циљу и задацима компаративне педагогије. Неки од њих разлог за такву оријентацију педагога компаратиста налазе у њиховом сазнању и уверењу да је компаративна педагогија још увек у трагању за својим новим идентитетом. С обзиром на овакав развој у том подручју разумљиво је што проблем јасног утврђивања циљева и задатака компаративне педагогије постаје један од централних.⁴ У одређивању циљева компаративних истраживања огледају се класне и идеолошке разлике, огледају се различити филозофски приступи и из тога следи различита методолошка оријентација. Један од познатих компаратиста Береди сматра да је највеће оправдање за компаративна истраживања знање. Компаративним истраживањима стечена знања не посматрају се у функцији мењања стварности, већ стицања знања ради знања како би се створио академски дигнитет. Такво сагледавање представља ограничене циљеве компаративним истраживањима и дисциплинама које проучавају компаративно васпитање и образовање. За разлику од њега, Андерсон сматра да је циљ компаративних истраживања сазнавање узрока. Према томе, компарација је средство, а не циљ и она омогућује утврђивање корелација међу васпитним појавама и између ових и посебних карактеристика друштва. Компаративна истраживања имају за циљ да утврде узроке настанка и развоја појединих васпитних појава, при чему се никако не ограничавају само на системе образовања, већ захтевају образовни и васпитни процес у целини у две или више земаља, једног или више историјских периода. То не значи да се компаративна истраживања васпитних феномена не могу вршити у једној земљи. У исто време, компаративна истраживања стимулишу развитак и објективни приступ васпитним феноменима у једној земљи. У том оквиру се може

3 Душан Савићевић, *нав. дело*, 16-18.

4 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 68.

говорити о универзалности циљева компаративног истраживања васпитања и обарзовања. Сужавање циљева компаративних истраживања имаће негативне последице на конкретна истраживања.⁵

Будућност компаративне педагогије Савићевић види искључиво у оквиру науке о васпитању. На основу таквог гледишта Савићевић је развио читав сет циљева и задатака компаративне педагогије, што сведочи о његовом осмишљеном становишту о неопходности међузависности теоријских и методолошких оквира на том подручју. С обзиром на то да смо указали на различите покушаје одређења циљева и задатака компаративне педагогије, међу компаратистима васпитања не постоји потпуна сагласност о овом важном комплексном питању. Међутим, независно од тога у литератури преовладава становиште да се компаративна педагогија изборила за своју научну аутентичност на темељу јасно одређеног предмета проучавања и потребне суме теоријских знања.

У стручним изворима циљ се одређује као нешто чему се стреми, или као предвиђање резултата делатности, а задатак као конкретизација циља што олакшава разумевање њихове међузависности. Полазећи од тога, основни циљ компаративне педагогије је проучавање суштине и законитости, тенденција и перспектива јединства развитка васпитних феномена у светским оквирима и на компаративној основи. На основу утврђеног циља компаративне педагогије могуће је извести велики број задатака, а међу најважнијим су:

1. проучавање и критичко осмишљавање педагошког наслеђа прошлости,
2. проучавање законитости у области васпитања и образовања и управљање васпитним системима у свету,
3. обogaћивање националне педагошке праксе резултатима истраживања у свету, који су у функцији унапређивања теорије и праксе васпитања и образовања,
4. анализирање позитивних и негативних токова у педагошком искуству различитих земаља,
5. разматрање и критичко процењивање теоријско-методолошких оквира компаративне педагогије,
6. усавршавање одговарајућих метода и техника неопходних у компаративном проучавању васпитања и образовања,
7. истраживање и вредновање теоријских модела образовне инфраструктуре у националним, регионалним и светским оквирима,
8. прогнозирање развитка педагошких појава и процеса у светским размерама,
9. анализа и прогнозирање развоја образовних система у будућности,

5 Душан Савићевић, *нав. дело*, 18-19.

10. истраживање и компаративна анализа друштвено-економских, културних и других фактора на развитак и квалитет васпитања и образовања и

11. повезивање компаративне педагогије са другим педагошким дисциплинама, како би се сложени проблеми свестраније сагледали и оценили.

Постојећи задаци компаративне педагогије нису коначни, јер свака научна дисциплина стално испитује законитости у оквиру свог предмета проучавања, настојећи да усагласи односе између потреба науке и потреба праксе.⁶

3. Методолошки оквири компаративно-педагошких истраживања

У савременој стручној литератури са подручја компаратистике васпитања постоји општа сагласност за проучавањем методолошких основа компаративне педагогије. Неки аутори сматрају да проблем методологије компаративних истраживања није у проналажењу нових метода, већ у усвајању и прилагођавању специфичне намере компаративних истраживања васпитања и образовања идеја, метода, техника, које су већ доказале своју вредност у истраживању друштвених феномена и другим подручјима у којима се прикупљају исте или сличне врсте података. За разумевање методолошке основе компаративних истраживања васпитања и образовања од посебног је значаја теоријски приступ. Методологију компаративних истраживања не можемо свести на методе, технике и процедуре прикупљања података. Савремени приступи обухватају компарацијама не само системе као спољне оквири образовања, већ догичу и суштину самог процеса образовања, почев од унутрашње организације, планирања, програмирања, дијалектике васпитних процеса до научног управљања образовним и наставним процесом. То значи да се користе и филозофско-теоријске и емпиријске методе и технике и то у њиховом дијалектичком јединству.

Свака расправа о методологији компаративних истраживања мора да започне с циљевима и задацима који се тим истраживањима постављају. Из тог разлога што циљеви одређују методологију, утичу на избор и примену појединих истраживачких метода и техника.⁷

Функција компарације у васпитању и образовању променила се током њеног историјског развоја. Методолошка оријентација сада је усмерена на проверавање извесних теорија или хипотеза у складу са емпиријским подацима из различитих земаља или временских периода. Главна функција компарације сада је идентификација. Методолошка оријентација показује заокрет ка квантитативним техникама компарације. Битна карактеристика ове

6 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 75-76.

7 Душан Савићевић, *нав. дело*, 148.

најновије фазе методолошке оријентације је установљавање теоријско-квантитативне структуре засноване на емпиријским подацима.

У оквиру расправа о бројним методолошким проблемима компаративно-педагошких истраживања издвајају се: проблематика њеног дефинисања, односно испитивање и преиспитивање односа између квантитативне и квалитативне истраживачке стратегије на том подручју, класификације и операционализације метода и техника компаративне педагогије, као и етапа компаративно-педагошких истраживања.⁸ Такав развој на подручју компаративно-педагошких истраживања обогаћује научну суштину компаративне педагогије.

3.1. Проблеми њоривуречносѝи у компаративним истраживањима васпитања и образовања

Већина савремених аутора са подручја компаратистике васпитања сагласна је да се посебно после 1960. године појачало интересовање за проучавање методолошких основа компаративних проучавања васпитања и образовања, мада још увек постоје одређена неслагања и контроверзе могућности научног заснивања методологије компаративне педагогије. Без обзира на овакве тенденције, не би ваљало потценити англосаксонски допринос свеобухватнијем сагледавању и обликовању компаративно-педагошких истраживања. Потврду налазимо у настојању компаративиста васпитања да помере пажњу од дескриптивних студија националних система, према анализи проблема, и од веровања у универзалне вредности до тестирања хипотеза, што у основи доприноси афирмацији како историјско-филозофских, тако и емпиријских истраживања. Треба указати и на оријентацију једног броја компаративиста васпитања да предност дају научном, односно емпиријском методу. Емпиријски методи у педагогији убрзано су напредовали, тако да данас представљају незаобилазне поступке у компаративно-педагошким истраживањима. Сагласно позитивистичкој логици, емпиријска методолошка стратегија подразумева апстраховање стварности, нарочито кроз математичке моделе и квантитативну анализу. За разлику од емпиријске методологије, која је тесно повезана с позитивистичком епистемологијом, квалитативна методологија, је у основи асоцирана с интерпретативном епистемологијом, у којој је нагласак на разумевање социјалне стварности. У складу са оваквим развојем је и квалификовање квалитативних истраживања друштвене стварности, односно у подручју компаратистике васпитања као субјективних, док се квантитативна истраживања проглашавају објективним.

8 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 92.

Компаративна педагогија, као нераздвојни део науке о васпитању, може да користи скоро све методе и технике које се употребљавају и у другим дисциплинама. Други проблем с којим се сусрећу савремени компаратисти васпитања и образовања повезан је с дефинисањем компаративног метода, односно утврђивање његовог положаја у методолошком систему компаративне педагогије. Компаратисти васпитања нису јединствени у погледу дефинисања компаративног метода, као ни у вези с његовим евентуалним сврставањем у систем метода и техника компаративно-педагошких истраживања. У компаративно-педагошким истраживањима јавља се и проблем теоријско-методолошког карактера који изазива различите приступе у тумачењима компаратиста васпитања. Ширу класификацију типова међународно-компаративних истраживања на подручју образовања одраслих дао је Рајшман, где највећу недоумицу изазива то да ли предмет компаративно-педагошких истраживања може бити систем образовања у оквиру једне земље.⁹

Анализирајући бројне тешкоће и дилеме са којима се суочава истраживач у компаративним проучавањима васпитања и образовања, важно је утврдити да ли појмови који се проучавају у једној социјалној средини имају исто значење као и појмови са којима ће се упоређивати у другој социјалној јединици.

3.2. Методе и технике у компаративно-педагошким истраживањима

Методологија проучава како логичко-епистемолошке основе посебних наука, њихову структуру и научне системе, тако и процес, методе и технике научног истраживања. Такво одређење од суштинског је значаја за разумевање методологије истраживања у васпитању и образовању, односно компаративно-педагошких истраживања, јер доприноси и олакшава операционализацију неких њихових битних одредница и појмова. Није спорно да се методологија истраживања у васпитању и образовању не може свести само на методе, него подразумева свеукупност теоријских и практичних операција и поступака у изучавању васпитне стварности на компаративној основи.¹⁰ Без обзира на комплексност наведеног проблема, логичан је закључак да метод у области науке означава пут сазнања који истраживач прокрчује ка свом предмету, руковођен својом хипотезом, односно да се истраживачке технике чешће повезују са емпиријским истраживањем, тј. у функцији су прикупљања података.

9 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 93-97.

10 Исто, 105-106.

3.2.1. Методи компаративне педагогије

Систем метода и техника у компаративно-педагошким истраживањима треба разумети као модел који задовољава потребе како теоријских, тако и емпиријских истраживања на подручју компаратистике васпитања на садашњем степену њеног развоја. У том систему, који је своју потврду нашао у компаративно педагошким истраживањима, неоспорни су следећи методи и технике: историјски метод, дескриптивни метод, метод теоријске анализе, метод педагошке статистике, техника анализе садржаја, техника анкетирања, техника интервјуисања и др. Као један од најзначајнијих метода је историјски метод, који омогућава људским заједницама да схвате свој однос према прошлости и да обележе правац свог кретања у непосредној будућности, што се односи на васпитање и образовање. У таквом разумевању историје васпитања и образовања, незаобилазно је место историјског метода, који подразумева анализу специфичности у развоју васпитања и образовања, образовне политике и организационе структуре образовних система. Његова развојна нит може се схватити у оквиру три главна степена историјског метода: 1) прикупљање података (примарних и секундарних извора), 2) критике прикупљених података, 3) представљање чињеница прегледно и јасно, како би се могле лакше разумети.¹¹

Богатство детаља и интерпретација је одлика којом дескриптивни метод надокнађује научну објективност корелационих и експерименталних истраживања у васпитању и образовању. Иако не постоји ни једно педагошко истраживање у којем се не би применила дескриптивна метода, неоспорно је да кроз њену примену утврђујемо стање педагошке стварности, али га узрочно не тумачимо.

У савременим педагошким изворима постоји општа сагласност да метод теоријске анализе има широку примену у проучавању васпитних феномена, односно у њиховој анализи на компаративној основи. Основ за његову примену представљају већ утврђена педагошка и друга сазнања изражена у уопштеном виду, стечена применом других истраживачких метода и поступака, укључујући и оне које се заснивају на индуктивним постуцима. Педагошка анализа се у компаративним истраживањима васпитања и образовања обогаћује синтезом, која омогућује да се проникне у суштину изучаваних педагошких појава. Метод теоријске анализе налази посебно место у избору сваког истраживачког проблема, његовом теоријском утемељењу, фокусирању хипотеза са циљем разрешења проблема, као и у вредновању целокупног процеса компаративно-педагошких истраживања.¹²

11 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 110.

12 Исто, 111-112.

Метод педагошке статистике заузима важно место у компаративно-педагошким истраживањима васпитања и образовања. Педагошка статистика служи за приказивање, описивање и класификовање педагошких појава и њихово предвиђање у будућности. У основи таквог развоја је настојање педагога-компаратиста да повисе степен зависности и доказаности својих закључака.¹³

3.2.2. Технике у компаративно-педагошким истраживањима

Без обзира што у стручној литератури не постоји потпуна сагласност у вези са дефинисањем метода и техника у истраживању, очигледна је њихова међусобна повезаност и испреплетаност. Природа теорије одређује који ће истраживачки методи и технике бити коришћени у њеној верификацији. Полазећи од тога у компаративно-педагошким истраживањима примењујемо методе и технике које су се показале валидним на том подручју. Од истраживачких техника наводимо: технику анализе садржаја, технику анкетирања и технику интервјуисања.

Техника анализе садржаја углавном подразумева анализу документације и визуелног материјала, а нешто ређе података сакупљених помоћу интервјуа. Већина аутора наводи да техника анализе садржаја има нарочиту примену у истраживању васпитних феномена, односно да може чинити основу у компаративно-педагошким истраживањима. Није случајно што метод теоријске анализе, примењен у компаратистици васпитања, налази важне изворе чињеница у интервјуисању и анкетирању.¹⁴

Анкетирање је, као користан извор информација и података о васпитним проблемима и појавама веома распрострањена истраживачка техника у компаративно-педагошким истраживањима. Предмет анкетирања могу бити лица, али и институције и организације од којих је могуће добити свеже податке о различитим васпитним феноменима и педагошким ситуацијама.

За разлику од анкетирања, помоћу интервјуа односно разговора о различитим педагошким проблемима и појавама интервјуисте и интервјуисаног могуће је добити дубљу представу о њиховој суштини и узрочно-последичним односима. Поступак добијања информација из прве руке претпоставља добру припрему како би се добили што објективнији резултати.¹⁵

13 Радивоје Кулић, *нав. дело*, 113.

14 Исто, 114.

15 Исто, 116-117.

3.3. Етапе компаративно-педагошког истраживања

Често се проблем етапа компаративно-педагошких истраживања помиње у дискусијама о теоријско-методолошким проблемима компаративне педагогије. У стручним изворима са подручја компаратистике васпитања уочава се значај америчког компаратисте Бердеја у подстицању научног интересовања за анализу процеса компаративно-педагошких истраживања. Његов методолошки приступ подразумева четири етапе: 1) прикупљање педагошких чињеница, 2) примена метода других друштвених наука да се интерпретирају педагошке чињенице, 3) екстрапозиција, односно прелиминарна конфронтација података из различитих земаља са циљем да се изгради критеријум за компарацију, 4) компарација педагошких чињеница, када се развија и проверава хипотеза. Већина аутора сматра да је његов логички сет процедура дао значајан допринос разумевању тока истраживања у компаративном васпитању. С обзиром да постоје и други приступи који развијају аналитичке процедуре, указују на истраживање које следи одређени број етапа и које се понекад преклапају.

1. утврђивање проблема и постављање циља истраживања,
2. формулисање хипотезе или питања,
3. повезивање и обрада података који се односе на предмет истраживања,
4. верификација хипотеза,
5. уопштавање, које је у складу с циљем компаративног проучавања васпитања да се утврде закони који су опште чињенице или сталне квантитативне везе.¹⁶

Изложени ток истраживања у компаративним проучавањима васпитања и образовања пажљиво је осмишљен. Извесни пропусци, као што је изједначавање хипотезе суштински не нарушавају ток у замишљеном истраживању.

4. Методолошки оквири компаративног проучавања васпитања и образовања

И поред видног напретка у компаративном проучавању васпитања и образовања, јавља се низ проблема, отварају се бројне методолошке дилеме као што су: проблем извора информација и података, обликовање хипотеза, варијабли и индикатора, проблем узроковања, успостављање закона. Укажемо на њихова основна начела и карактеристике.

¹⁶ Радивоје Кулић, *нав. дело*, 121.

4.1. Информације и подаци у компаративним истраживањима

Савремени компаративисти васпитања скретали су пажњу на проблеме прикупљања и класификације информација. Нема валидне компарације ако се не траже и прикупљају информације о образовању, о образовним системима и њиховом функционисању. У компаративним истраживањима истраживачи су се сусретали са проблемима извора информација. Критика извора саставни је део методолошке процедуре у компаративним истраживањима. За корекцију и проверу утисака, стечених на основу анализе садржаја извора служиле су како би се на основу непосредног посматрања утврдило у ком степену се остварују опредељења, циљеви и задаци прокламовани у званичним документима и да ли постоји јаз између опредељења једног друштва и степена остварења у области васпитања и образовања.¹⁷ Са методолошког становишта значајно је напоменути да подаци о образовању који се прикупљају у сврху компарације брзо застаревају. То је један од разлога што је прикупљање информација и података најтежи корак који се предузима у компаративном истраживању васпитања и образовања.

4.2. Индикатори као чиниоци компарације

Три главна елемента која одређују социјалне индикаторе и њихове циљеве су: дескриптивна функција индикатора – опис социјалног стања и тенденција у социјалним променама, њихова међусобна повезаност која предлаже систематски приступ, аналитичка средства која могу бити корисна за социјалног планера, за надгледање социјалних промена. Најпотпуније разматрање функције индикатора налазимо и студији Џонстона. Да би се савладале тешкоће анализе бројних информација, да би се добио општи одговор на питање развоја, настао је концепт индикатора, сматра Џонстон. Према његовом схватању, индикатори представљају сумарну слику како образовни систем изгледа. Он истиче да је индикатор нешто што је квантитативно и зато су вредности индикатора привремене.¹⁸

4.3. Варијабле у компаративним истраживањима

Џонстон је, како смо већ истакли, покушао да повуче разлику између индикатора и варијабли. Зато варијабле на одређени начин морају бити скициране и дефинисане. Џонстон упозорава да се морају разматрати

17 Душан Савићевић, *нав. дело*, 150.

18 Исто, 152-153.

два основна проблема када се дефинишу варијабле на основу којих ће се прикупљати подаци о образовном систему. То су: на које јединице ће се подаци односити, каква је теоријска природа скале која подвлачи сваку дефинисану варијаблу. У компаративним истраживањима јавља се проблем избора јединица за упоређивање. Све јединице нису упоредиве једна са другом. То је питање методолошке природе и повезано је са класификацијом и избором социјалних јединица за упоређивање. Процес класификације у компаративним проучавањима треба да потврди да ли су јединице истраживања идентичне, или барем довољно сличне једна другој да је могуће упоређивање.¹⁹

4.4. Хипотезе у компаративним истраживањима

Хипотезе служе истраживачу компаративисти као нека врста водича у тражењу извора података које треба да прикупи. Помоћу хипотеза истраживач компаративиста настоји да установи постојање везе међу проучаваним феноменима, да одреди општи правац и на крају долази прецизнија и квалитативна формулација веза. То значи да хипотезе одређују правце компаративних истраживања. Њихова вредност састоји се у томе што оне приморавају истраживача да разматра, да темељно промисли које ће податке елиминисати, јер нису релевантни за истраживање, а које ће задржати и искористити у каснијем процесу компаративног истраживања.²⁰ Резултати добијени компаративним истраживањем могу утицати на мењање постојеће ситуације образовања, допринети мењању смера образовне политике, или чак реформи система образовања и васпитања.

4.5. Узорак у компаративним истраживањима

Да би се провериле хипотезе потребно је изабрати случајеве за упоређивање. Зато се једна од тешкоћа компаративног истраживања васпитања и образовања односи на избор узорка. Када је реч о избору узорка у компаративним истраживањима васпитања и образовања, долазимо до питања колико је јединица довољно. Ное и Екстеин препоручују троструке критеријуме за избор јединица истраживања: релевантност случајева за хипотезе, контрола главних спољних варијабли и економичност истраживања. Ное и Екстеин у компаративним истраживањима васпитања и образовања разликују четири врсте узорка: глобални, регионални (мултинационални),

19 Душан Савићевић, *нав. дело*, 158-159.

20 Исто, 159-161.

регионални (интернационални) и унакрсно временски.²¹ Одређивање узорка у компаративном проучавању васпитања и образовања има велике потешкоће, али са развојем методологије компаративних истраживања ове тешкоће се све успешније савлађују.

4.6. Теоријско утемељивање компаративних истраживања

И хипотезе и узроковање у компаративним истраживањима васпитања и образовања зависе од теоријског утемељења. У методолошком смислу компарације васпитања и образовања морају да иду даље од прикупљања података и низања једних поред других, да би се уочиле сличности и разлике међу образовним системима различитих земаља. У компарацијама се морају тражити корелације између образовних феномена, као и између њих и друштвених структура које се проучавају. Зато, ма за коју се процедуру у прикупљању података определили, оне морају бити теоријски утемељене. Од тога зависе и хипотезе и индикатори и узроковање. Оквире компаративних истраживања не можемо свести, ограничити на емпиријско прикупљање података ма колико оно било стручно утемељено. У компаративним истраживањима мора се следити научна логика чији је правац теорија–емпиријски подаци и од њих поново ка теорији. У таквој логици научних истраживања долази до дијалектичке везе теоријских и емпиријских истраживања.²² Такав теоријско-методолошки приступ обезбеђује компаративистици васпитања и образовања научни идентитет и будућност. Зато је солидна теоријска основа битна претпоставка методолошког утемељавања компарације васпитања и образовања.

5. Квалитативна методологија

У подручју компаративне педагогије намеће се потреба другачијег методолошког приступа. Тај другачији опозитни приступ у односу на квантитативну је квалитативна методологија. Квалитативно истраживање је холистичко схватање истраживаних појава, а карактерише га ненасилно, природно посматрање, динамичка реалност где је дозирана субјективност истраживача допуштена. Наглашава се да је у подлози квалитативних истраживања употреба неконструираних логике ради долажења до онога што је стварно – до квалитета, значења, контекста или слике стварности о ономе

21 Душан Савићевић, *нав. дело*, 162-164.

22 Исто, 169.

што људи стварно раде, а не оно што они кажу да раде. Квалитативне методе као и релевантни подаци добијени њиховом употребом део су сложеног процеса истраживања којим се жели добити квалитет испитиване појаве. С обзиром на потребу добијања квалитета испитиване појаве у природном окружењу, у квалитативне методе се убрајају: опсервација, етнографија, фотографија, етнометодологија, интервју, социометрија, природни експеримент, студије случаја, ненаметљиве методе, историографија и фиксус групе. Од квалитативних метода детаљније је обрађена етнометодологија, етнографија, ненаметљиве методе и студиј случаја.²³

5.1. Етнометодологија

Етнометодологија би значила проучавање метода којима се обични људи служе да би протумачили свој друштвени свет и дали му смисао. Етнометодолози су своју истраживачку пажњу усмерили на истраживање свакодневног живота на индивидуалној разини, посебно на свакодневну интеракцију помоћу које учесници уз коришћење формалних структура непрестано објашњавају интересубјективни свет. Као и остали теоријски правци, тако и етнометодологија има низ негативности. Из текстова етнометодолога не може се закључити зашто се људи желе понашати, осим тога етнометодолози не разматрају природу моћи у друштвеном свету и могуће деловање разлика у моћи на понашање чланова. Без обзира на наведене недостатке, етнометодологија је афирмирала истраживање свакодневнице.²⁴

5.2. Етнографија

Етнографију је могуће одредити као темељну истраживачку методу културне антропологије, као писани текст који бележи етнографска истраживања. Као метода тражи одговоре на битна антрополошка питања која се тичу начина живота људских бића. С обзиром на то да етнографи често живе међу људима које проучавају или проводе већи део времена са њима, овај се тип истраживача назива теренским радником. У вези с етнографским истраживањем намеће се питање њихове објективности. Етнографска истраживања сматрају се необјективнима, јер је етнографија интерпретативно настојање људи с различитим обавезама које могу и утичу на начин како се истраживање одвија. Етнографска истраживања започињу одабиром

23 Софија Врцељ, *У њојрази за идентитетом—из њерсејктивне комјаративне њедајојје*, Ријека, 2005, 86.

24 Исто, 87-90.

културе, прегледом релевантне литературе из и о култури, идентификацијом варијабли који припадници културе доживљавају као важне. Етнограф треба придобити особе које ће му служити као извор информација, а њих ће даље користити за добијање нових у ланчаном процесу. Истраживање је могуће проводити на макро-перспективи, макро-етнографија (оријентисана на проучавање широко дефинисаних културних скупина) и на микро-перспективи, микро-етнографија (проучава уско дефинисане културне скупине).²⁵

5.3. Ненаметљиве методе

Ненаметљиве мере, познате и под називом нереактивне мере су методе друштвених наука које не узнемирују друштвено окружење. Ове методе не укључују разговор с људима већ се односе на све друге начине који могу дати податке о људима и њиховом друштвеном свету. Савремени аутори у ову групу метода сврставају: писане и аудио визуелне записе, материјалну културу, једноставна опажања, служење опремом. Ова метода омогућава испитивачима да сами виде, открију истину о ономе што истражују.²⁶ Ненаметљиве методе је релативно лако поновити што је посебно важно ради проверавања и упоређивања резултата, а осим тога, отвара низ могућности за друга истраживања.

5.4. Студија случаја

Студија случаја је облик квалитативног истраживања једног примера нечега (институција, заједница, друштвена група, појединачна особа). У истраживању случаја истраживачи скупљају податке користећи судионичко и директно опажање, интервјуе, протоколе посматрања, тестове, анализу записа и колекције писаних узорака. Студија случаја се односи на скуп и презентацију детаљних података о одређеном учеснику, малој групи или појединцу. Међу значајне предности студије случаја убраја се флексибилност, због тога што се истраживачима пружа прилика да откривају и истражују проблем у тренутку када се он појави. Субјективност је један од приговора јер се студија случаја ослања на интерпретације података и извора, па се резултати не могу тестирати ради веродостојности.²⁷ У студији случаја истраживања образовања најчешће иницирају особе које имају моћ над онима који се проучавају и онима који проводе испитивање. Сукоб интереса који постоји код оваквих студија може угрозити поузданост студије.

25 Исто, 90-93.

26 Исто, 96-97.

27 Исто, 100-101.

6. Приступу према опсежности обухваћених проблема

Истраживања у подручју компаративне педагогије захтевају различите приступе и методе и зато је отворено питање која је истраживачка парадигма најприхватљивија. Неки аутори говоре о хоризонталном и вертикалном приступу компарацијама васпитања и образовања. Хоризонтални приступ компаративних проучавања, према Брикмену, тражи испитивање два или више система образовања. Овакав приступ је тежак и мало је истраживања са оваквим приступом. Вертикална компарација се односи на компаративно историјске анализе васпитања и образовања. Суштина је у томе да се проучава образовање у некој земљи у два различита временска периода. У компаративном проучавању могу се користити оба приступа, што зависи од опредељења аутора и циљева који се постављају компаративном истраживању.²⁸

У историографији компаративног проучавања васпитања и образовања постоје приступи који зависе од критеријума њихове деобе или класификације. Тако се сусрећемо са критеријумом приступа према опсежности обухваћених проблема за компарацију. У том смислу издваја се микро и макро приступ.

У историјском ходу компаративне педагогије било је критичког односа према макро-оријентацији. Б. Холмес и К. Халл су истицали важност микро-приступа. Холмес је микро приступ одредио као проблемски приступ, а проблеми настају као последица неистовремених социјалних промена. При анализи проблема потребно је, сматра Холмес, неколико истраживачких етапа: постављање теоријске основе проблема, формулација хипотезе, одређивање важних услова, логичке предикције које ће настати од прихваћених хипотеза и компарације логички предвиђених резултата са посматрањем догађаја. На овај је начин могуће открити законе у социјалној средини, који су важни као и закони који постоје у другим наукама. Микро-истраживачки приступи у компаративној педагогији узимају за јединицу анализе школу, разред, одређену групу ученика. Ради обухватнијег истраживања ових феномена компаративна педагогија је пронашла партнере у антропологији и етнологији, указујући на етнометодолошки и етнографски приступ.²⁹

Свако апсолутизовање само једног приступа у компаративним истраживањима може да донесе ограничене научне резултате. Зато је са научног становишта оправдано комбиновати глобалне и парцијалне приступе и истицати међузависност теоријских и емпиријских приступа компаративних истраживања васпитања и образовања.

28 Савићевић, *нав. дело*, 119-120.

29 Софија Врцељ, *нав. дело*, 68-67.

Литература

- Врцел 2005: С. Врцел, *У ионари за иденииетом – из иерсекииве компаративне иедаиоје*, Ријека.
- Кулић 2011: Р. Кулић, *Компаративна иедаиоја иеорија, сисеми, реформе*, Београд–Бања Лука.
- Савићевић: Д. Савићевић, *Компаративно ироучавање васиияња и образовања (Теоријско-методолошки оквир)*, Институт за педагошка истраживања.

Mirjana SIMIĆ

METODOLOGICAL PROBLEMS OF COMPARATIVE RESEARCHES IN EDUCATION

Summary

Each scientific explanation, as per the author's view, is strived and required to have the most possible systematic character, and to enable the explained problem to be comprehended in the widest theoretic-systematic frame. Having analysed the methodological problem of comparative studies in education from the point of view of the mentioned studies, the author determined that the approaches to comparative study of education and schooling were not to be uniformed ones from the simple reason they had been grown out from different philosophic and theoretic fundament. From the wider point of view, comparisons enable the comprehension of the phenomenon of education and schooling, their dialectics of manifestation, and their importance for human and society development. Methodologically taken, comparativistics of education and schooling is enriched with new techniques and methods. The comparison overcomes the meaning of one method (comparative method). Different orientations and different methodological procedures in comparative study of education and schooling were being appeared.

Bearing in mind the complexity of comparative pedagogy problems, the author indicated the relevant methodological problems from which the historic dimension of comparative pedagogy progress was being visible. The author made the analysis of methodological problem of comparative research in education through several phases having considered basic characteristic of research, understanding of method system of comparative pedagogy, problems of contradiction of comparative research, its presence etc.

From the point of view of the indicated problem, it is essential to state the consciousness on the methodological foundation of comparative researches of education and schooling is being broadened, which leads to the research of phenomenon of education at more qualitative level.

Key words: comparative researches, methodological problems, qualitative methodology, approaches as per the massiveness of the problem coverage.